

ЧАСТИНА ПЕРША

УТІКАЧІ

Розділ перший

Перевертень

1.

Вони прийшли по обіді.

Першим поріг магазину переступив худий чоловік у цивільному. Він мав такий вигляд, що мимоволі стріляла думка — людину навмисне морили голодом. Хтозна, може, так і справді було: тримали у темному казематі. Чи в концтаборі. Звідки той утік, або, найімовірніше, звільнили, врятували від неодмінної смерті. Але, схоже, бідаку не відгодують уже ніколи.

Зуздівши його, Галина Павлівна пригадала давню, ще довоєнну розмову зі своєю кумою-медичкою. Вона вчилася в Києві, отримала розподіл у лікарню Кам'янця-Подільського, і до війни жінки бачилися часто. Чому завелися тоді про хвороби, у голові не втрималося. Та залишилося в пам'яті: кума клялася, божилася та хрестилася — людському організмові властиві порушення речовин. Що мала на увазі жінка з інститутською освітою, яка розбирала навіть латину, Павлівна не второпала до ладу. Лиш повірила кумі на слово: після такого різні процеси, які неможливо доступно пояснити далеким від медицини громадянам, стають невідворотними.

Скажімо, чоловіка чи жінку раптом починає роздувати вшир. Це зовсім не означає, що людина стала більше їсти. Можна сісти на жорстку дієту, ледь не на хліб з водою, і все одно не схуднеш.

Так само з тими, хто з доброго дива став худнути. Хоч запихай у нього без перерви — нема сенсу. Живіт скрутить, болітиме все всередині, проте кістки м'ясом не обростуть. А плащ та інший одяг висіли на худому незнайомцеві, наче на вішаку. Тож те, про що колись говорила Марія, підтверджувалося просто в Павлівни на очах.

Либонь, зараз Галина бачила перед собою чоловіка, який точно не роздобріє, скільки б не їв. Кума якось називала цю хворобу, ось лиш не зосталося в голові, як саме. Спеціальних термінів Галина Павлівна ніколи не могла втримати в пам'яті. А Марія при цьому нарікала — поради таких болячок не лікують, тож діагнозів правильних не ставлять. Прописують або здорове харчування, або — проносе та дієту. Результат однаковий — без сенсу.

Слово «*поради*» кума при цьому промовляла тихо. Попри те, що вступила вже до радянського вищого навчального закладу, неофіційно, серед дуже перевірених своїх, називала владу так, як тато, — відомий в окрузі земський лікар. Його не розстріляли ані більшовики, ані петлюрівці. Комуністи не чіпали цього буркотуна, навіть коли остаточно закріпилися в цих краях. Зрештою, і за старого царського режиму батько куми ставився до влади скептично.

Політичні погляди хорошого медика нікого особливо не цікавили. Це його вберегло. Тато куми Марії взагалі міг пожити довше, та пішов десять років тому, тихо, мирно, у своєму ліжку. Після того, ніби відчуваючи — їй за таку ж сміливість спуску не буде, жінка навчилася прикушувати язика. Однак сімейні традиції

разом із генами робили своє — і небезпечні *совєти* іноді зривалися з її губ. Щоразу Павлівна сіпалася — і попри страх могла вжити десь у розмові це ж саме словечко.

Сама вона, за сорок років устигнувши пожити за чотирма режимами — царським, петлюрівським, більшовицьким та окупаційним німецьким — дійшла висновку: їй не подобається жоден. Утім, розсудивши тверезо, погодилася: зовсім без влади теж нічого не буде. Домовилася з собою — хоче таку, що звертатиме особисто на неї, громадянку Свириденко, найменше уваги. За прикладом куми Марії вирішила базікати менше, думати й слухати — більше. Вироблена звичка допомагала не аж так боятися будь-якого владного представника. З неї просто взяти нема чого. А як почнеться війна, влучить глупа куля — так Павлівні однаково, хто стрілятиме.

Ось чому сприйняла появу страшенького незнайомця спокійно. Нічого він їй не зробить, бачила ще й не таких. Навіть не зрушила з місця, коли вслід за худим, тут же названим нею живим скелетом, усередину зайшов широкоплечий легінь у синій міліційній уніформі.

Крім них, у магазині товклася метушлива бабця. Кінець серпня на Поділлі видався зазвичай теплим, та старенька все ж обгорнула поперек подертою вовняною хусткою, би'сь не протягло. Вгледівши несподіваних візитерів, стрепенулася, губи заворушилися, і Галині Павлівні здалося: стара молиться. Часи стояли такі, що не лише старші люди мимоволі промовляли молитву, бачачи мужчину в строї. Хай форма зелена — військова, сіра — поліційна або синя, міліційна — то не мало значення.

Чоловіки в одностроях випромінювали одночасно страх і смерть. Їх не кожен наважувався вважати захисниками. Варто навчитися приховати такі думки,

інакше біда. Але й поспіхом відводити погляд при їх появі не варто. Йде війна, і така поведінка цивільних вважається підозрілою.

Дарма, що в населення страх. У військових — гранична пильність.

Ось основна вимога воєнного часу.

Тому Галина зиркнула на візитерів із добре вдаваною байдужістю. Хоч розуміла — зайшли не отоваритися. А вони підступили до грубо збитого дерев'яного прилавка впритул. Документи показав лише міліційний лейтенант, ніби по формі не видно, де служить. Зблизька жінка розгледіла шрам на обтягнутому жовтуватою шкірою черепі цивільного. Заговорив із Павлівною він, упершись руками об нестругану поверхню прилавка та дивлячись чомусь убік:

— Завідує — хто?

— Я, — розпрямивши плечі, відповіла жінка. — Свириденко Галина Павлівна, — мить подумала, додала: — Вдова. Чоловік пішов добровольцем. Убили тоді ж, у сорок першому, в липні. Де похований, не знаю.

— Ми тут не для того, аби повідомити вам про місце поховання вашого чоловіка.

Голос худого був хрипкуватим, наче наскрізь прокурений чи спитий. Промовляв надто старанно, мов не з людиною бесідував, а надиктовував казенний документ чи якусь телеграму. Або доповідав про виконану роботу. Ця манера відповідала неприємній зовнішності, тож Галина, навчена чотирма владами, відчула: з цих двох худий — небезпечніший.

Чого саме чекати, жінка не уявляла. Але жодних гріхів як завідувачка продовольчим магазином за собою не відчувала, в неї всюди повний порядок.

— У чому справа, товариші? — запитала, додавши суворості.

Бабця, стоячи між ними, стурбовано вертіла головою, ніби відчуваючи наближення чогось страшного особисто для неї. Міліціонер кахикнув у кулак, поклав старій руку на плече, й погляд Галини тут же зачепився за щось незвичне — вертикальні сині смужки на верхній його долоні.

— Гайда, бабо, — мовив лейтенант, око при цьому смикнулося, немов дружньо підморгувало.

— Куди, синку? — вирвалося в старої, потім — цілком зрозуміле в таких випадках: — А що? За що, синок?

— Перевірка, — заспокоїв міліціонер, звертаючись до старої, але дивлячись на Павлівну, — звичайна перевірка. У нас справа до завідуючої. Сторонніх просимо вийти. Йдіть собі додому, бабо.

Зрозумівши, що суворе *начальство* її відпускає з миром, бабця заметушилася ще дужче. Був момент, коли Галині здалося — цілуватиме лейтенантові праavicю.

Так уже було минулої осені. Ця стара на очах у всього базару вчепилася в руку німецькому штабс-фельдфебелю й не пустила, поки не приклалася губами, мов до ікони чи животворящих мощей. Огрядний німець тоді коротко звелів місцевому поліцаю — з тих, які проводили на базарі облаву, — дати старій спокій, повернувши при цьому конфісковані яйця. Відвертий грабунок був основною метою подібних облав. А фельдфебель навряд чи пожалів бабцю: просто вирішив вирости у власних очах. Показавши заодно допоміжній поліції, хто в селищі господар і чий накази поліцаї мусять виконувати. Між іншим, старенькій яечка повернули, та інші пограбовані залишилися ні з чим...

— Нічого не знаю про перевірку, — заявила Галина.

— Що ж то за перевірка, коли про неї знають, — парирував худий. — Продавець ваш де?

— Я тут за всіх. Завідуюча, продавець, прибиральниця.

— Знайома картинка. Тим краще.

— Чим це — краще?

— Нема на кого звалити. Перекласти відповідальність... у разі чого.

— Що я повинна перекладати? У чому взагалі звинила?

Галина не панікувала. Внутрішній голос тихо підказував: незалежно від ситуації витримка — зброя дієвіша, ніж зрив на бабську істерику. Поки стріляла поглядом із міліціонера на цивільного, стара квапливо вийшла, залишивши двері ледь прочиненими. лейтенант тут же виправив помилку, закріпивши зсередини клямку. Там, біля дверей, і став. Звідти зручніше зиркати у вікно.

— Бачу, нерви в нас. Рильце в пушку чи ні? — скраливо поцікавився худий.

— Слухайте, пришли без попередження, відразу лякаєте...

— А ви не бійтеся, — урвав той.

Нездорового кольору шкіра натягнулася на вилицях, від чого обличчя ще дужче стало нагадувати череп. Очі видавалися темними дірками, враження підсилювали кола навкруг них. На відміну від старанно поголеного міліціонера, щоки худого були гладенькими зовсім не від бритви. Брови виявилися білими, ще й трохи жовтуватими, під колір шкіри, та дуже рідкими.

Навіть кришталеву чиста людина, яка не відчуває за собою жодної провини, при зустрічі з *таким* мимоволі відчує тривогу та наближення небезпеки, хоч і не знатиме її природи.

— Мені нема чого боятися, — рішуче відрубала Павлівна.

— І не треба, — сказав худий. — Від вас, товаришко завідувача, вимагається лише бути пильною, як ніколи. Так, скільки хлібних талонів ви вже встигли сьогодні отоварити?

Замість відповіді Галина видобула з-під прилавка старий шкіряний ридикюль без однієї ручки, розстебнула його, двома пальцями видобула невеличкий стосик талонів.

— Ось.

Кістлява рука простягнулася долонею догори.

— Давайте.

Галина поклала талони назад.

— Документи лейтенанта я бачила. Ваші попрошу.

Чоловіки Perezирнулися. Лице міліціонера розпливлося в широкій щирій посмішці, відкривши білу зубну коронку в лівому кутику.

— Оп! Оце діло! Кажете, товаришу майоре, пильності нема, пильності нема...

Тонкі губи на обличчі худого залишилися жорстко стуленими.

— Похвально, товаришко Свириденко. Похвально, — кажучи так, ковзнув рукою за викот старого довоєнного осіннього плаща, витяг червоне посвідчення, помахав перед Галиною, не розгортаючи. — Майор Романов, управління боротьби з розкраданням соціалістичного майна. Обласне.

— З Кам'янця? — уточнила Галина. — А чому не місцево...

— Вашим місцевим начальством займаються, — перебив худий. — Закони військового часу. Розстрільна справа, однозначно.

Аж тепер жінка сполотніла.

— Розстрільна? Чому...

— Бо за таке вбивати треба! — знову урвав Романов. — Це — лейтенант Яковлев, з карного розшуку.

Талони, Галино Павлівно, ми у вас вилучаємо. Складемо акт, як належить. Випишемо повістку, з нею прийдете до вашого відділу НКВС, до слідчого Храмова. Знаєте такого?

— Селище невелике. Він же у нас один слідчий... наче... — тут же схопилася, ніби щойно згадала. — Є ще начальник, товариш Сомов, солдатики чергують.

— Людей не вистачає, — розвів руками Яковлев. — Кадровий голод, кращі на фронті. Ми з товаришем майором ох як хочемо вперед, на Захід! Але наказ є наказ, в тилу теж роботи повно. Самі ж бачите.

— Нічого я не поки бачу, — Галина знову полізла в торбинку. — Талони як талони...

— Добре, якщо так, — кивнув Романов. — Значить, якщо з ними справді порядок, товариш Храмов віддасть їх назад, теж під розписку. Ну, а якщо підробка — доведеться згадати, кому ви їх отоварювали. Вони ж іще не погашені?

— Я це роблю... Всі це роблять під кінець дня...

— На сьогодні робочий день ваш завершився. Напишіть на дверях... Що хочете, те й пишіть, коротше кажучи. Закрито, та й кінець. Будьте вдома, нікуди не ходіть. Повістку вам дамо на завтра, на ранок.

— Та що сталося, можу я знати, кінець-то кінцем? — ось тепер Галина відчула: межа, готова збитися на зовсім не потрібну тут істеріку.

— Фальшивки гуляють, — не сказав — виплюнув Яковлев. — Де штампують, чорт їх розбере. Головне, якість друкарська. На перший погляд від справжніх не відрізниш. Потім хліб, отриманий за цими картками, перепродають на чорному ринку. Знаєте, скільки всього можна купити чи виміняти за хліб?

Галина про такі речі чула. Та вважала — все це відбувається у більших містах, їхній Сатанів — невелике селище. Без малого дві тисячі до війни жило, цукровий

завод працював, МТС, електростанція, кооперація потроху розвивалася. Війна забрала багатьох, нині аби більше тисячі нашкреблося. Подібні фокуси бандитам зручніше крутити в Кам'янці-Подільському як обласному центрі чи в інших містах — Проскуріві хоча б, у Дунаївцях або Старокостянтиніві. Заспокоюючи себе так, не припускала, що одного разу фальшиві продуктові картки отоварить сама. Уявляла наслідки, чудово уявляла — руки проти волі затрусилися.

Переляк прочитався на обличчі, і жінка враз відзначила: її стан дуже сподобався худому майору. Можливо, перебільшує, нема з чого аж так тішитися. Але її реакцією на свої слова Романов точно залишився задоволений. Здається, навіть у холодному погляді блиснула ледь помітна жаринка.

— Давайте талони. Товариш Яковлев зараз оформить вилучення, складе протокол. Поки без паніки. Звісно, дзвонити по селищу теж не...

Раптом замовк, напружився, дослухаючись. Почула й Галина. Хоча трофейним транспортом нікого в Подільському не здивуєш, ревіння двигуна мотоцикла BMW, що тут називали міліційним, місцеві жителі відрізняли від інших подібних звуків. Після вбивства начальника селищної міліції службовий транспорт осідлав старший лейтенант Андрій Левченко.

Він не їхав повз — тримав курс на магазин.

Галину від самого початку дещо занепокоїло, коли люди з області прийшли до неї не разом із місцевим міліціонером. Хай Левченко лише тимчасово виконує обов'язки. Та ситуація справді виглядала серйозною. Через те жінка вирішила не лізти з дурнуватими запитаннями: ці двоє, вочевидь, знають, що роблять. Але щось у діях цієї парочки змусило жінку насторожитися. Підхопила з прилавку ридикюль, ступила два кроки

назад і вперлася спиною об грубо збиті дерев'яні полиці.

Увага ж слідчого та міліціонера перемкнулися на вікно. Яковлєв став, аби з вулиці не відразу розгледіли. Романов спершу плавно, немов пливучи, перемістився так, аби теж зиркнути назовні. Потім подав майору незрозумілий знак, знову наблизився до прилавка впритул.

— Картки, — звелів коротко.

— Як? — пролепетала Галина.

— Карточки сюди, сука! — просичав худий, але краще б гаркнув — не так страшно, до криків і гуркоту жінка за останні роки давно звикла.

Не до кінця втямивши, що відбувається, Галина інстинктивно притулила ридикюль до себе. Прикрила руками, ніби надіючись так заховати. Момент, коли Романов витягнув із кишені плаща револьвер, прогавила. Втім, навіть якби й вгледіла, це нічого не змінювало — від наставленого дула нікуди не втекти.

— Ой, — цвірінькнула жінка. — Ой. Не треба.

— Бігом, Черепа! — вигукнув Яковлєв, уже тримаючи свій пістолет, наставивши його на вікно.

Двигун заглух — видно, Левченко запинив мотоцикл, і сумнівів не залишалося — прямує сюди, до них.

У пастку.

— Сумку давай! — знову гучно просичав Романов. — Уб'ю, сучка!

Галина здивувалася власному вчинку. Вона й подумати не могла, що здатна не покійно простягнути ридикюль озброєному нападнику, а різким рухом відкинути від себе, жбурнувши на підлогу, поруч із Романовим. Тоді трохи подалася вперед — і заводала, вивільняючи переляк. І тут же осіла на підлогу, вгадуючи бажання того стріляти й на невловиму мить випереджаючи кулю.

Аби таке сталося в інший час, Галина напевне по-велася б інакше. Та жити — й виживати! — поруч із озброєними чоловіками її навчили не лише останні роки, наповнені війною. Коли Галі Свириденко було вісімнадцять, замість бігати за хлопцями, що пасує до дівочого віку, ховалася від куль, затуляла вуха й приги-налася, коли навкруг вибухали снаряди, й перев'язувала поранених. Причому їй було тоді байдуже, кому зупи-няти кров, більшовику чи петлюрівцю.

Яким був план нападників тепер, жінка поняття не мала. Зате зрозуміла — хай би там що, але через неї все в парочки полетіло шкереберть. Обоє, судячи з їх-ніх дій, виявили себе. Хоч достеменно не мали наміру розкриватися до останнього.

Ззовні почувся крик Левченка, брязкіт розбитого скла, ще постріл, потім гримнуло у відповідь. За цим гармиде-ром Галина, скрутившись калачем під прилавком, не могла розібрати жодного слова. Заплющивши очі, молилася Богу, аби худому — справжній Череп, інакше й не скажеш, — стало не до неї, тільки б не надумав помститися жінці.

Між тим, худому та міліціонеру й без Божого втру-чання було зараз не до Галини.

Той, кого назвали Черепом, сіпнувся за ридикю-лем. Яковлев рикнув тоном старшого, якому не запе-речують:

— Кинь!

Взута в кирзовий чобіт нога роздратовано копнула торбинку, відкидаючи до стіни.

— Скільки їх там? — спитав худий.

— Один. Автомат у нього... твою мать!

Підтверджуючи це, знадвору полоснула по вікну коротка черга.

— Рвемо! — скомандував чоловік у міліційній уні-формі, пославши чергову кулю назовні.

ЗМІСТ

Частина перша. Утікачі.....	5
Розділ перший. Перевертень.....	5
Розділ другий. В'язні Глухої Вільви.....	35
Розділ третій. Місяць у Водолюї.....	95
Частина друга. Вересень тривоги.....	113
Розділ четвертий. Антигени	113
Розділ п'ятий. «Чапаєв».....	156
Розділ шостий. Полювання.....	188
Частина третя. Наближення	227
Розділ сьомий. Номер вісім	227
Розділ восьмий. Ліс	258
Розділ дев'ятий. Повстанець.....	284
Частина четверта. Час вовків.....	319
Розділ десятий. Фрагменти	319
Розділ одинадцятий. Холодний піт.....	337
Розділ дванадцятий. Гот.....	371